

ביתר לקבורה, תקנו ביבנה את ברכת
"הטוב והמטיב" שבברכת המזון (1763).

"הטוב" — על שלא הסריחו הרוגי ביתר כל
אותו זמן שלא נקברו,

"והמטיב" — על שנתנו לבסוף
לקבורה (1764).

רבה ורב יוסף דאמרו תרוייהו [אמרו שניהם
כאחד]: יום חמשה עשר באב הוא היום שבו
פסקו מלכרות עצים לצורך המערכה. ועשו
אותו יום טוב, לפי שבאותו יום השלימו
מצוה חשובה כזאת (1765).

לומדת מהפסוק "ואכלת ושבעת וברכת את ה'
אלקיך על הארץ".

וכתב האבודרהם, שתקנוה בסעודה, לפי
שהיא מקום השמחה. ולכן תקנוה גם כן על
שינוי יין, ועל שמועות טובות, ועל הגשמים.
שכל אלה — יש בהם שמחה.

1764. ביאר המהרש"א [במסכת בבא בתרא
קכא ב], ש"הטוב" משמע שהקדוש ברוך הוא
עצמו עושה טוב. והיינו שעשה נס שלא הסריחו.
והמטיב" משמע שעשה טוב על ידי אחרים.
והיינו שניתנו לקבורה על ידי אחרים. כי
בתחילה גזרה מלכות הרשעה שלא יקברו, עד
שעמדה מלכות אחרת, ונתן הקב"ה בליבם
שניתנו הרוגי ביתר לקבורה.

ועיין עוד בענף יוסף, מה שהביא בשם
הצל"ח.

1765. כך פירש הרשב"ם במסכת בבא בתרא
[שם].

וכתב התוספות יום טוב, כיון שנגמרה
מלאכת ה', עשאוהו יום טוב, כדרך שעושים
סעודה לגמרה של תורה, וכשם שמצאנו שעשו

[שומרים] שהושיב ירבעם בן נבט על
הדרכים, כדי שלא יעלו ישראל לרגל.

ואף הושע היה רשע, ועבד עבודה זרה. אלא
שלא רצה לכפות את ישראל על כך, לעבוד
דווקא עבודה זרה, אלא אמר: לאיזה שירצו
ישראל לעלות — יעלו. מי שרוצה לעלות
לרגל לבית המקדש — יעלה. ומי שרוצה
ללכת לעבוד עבודה זרה — יעבוד.

רב מתנה אמר: יום חמשה עשר באב הוא
היום שנתנו בו הרוגי העיר ביתר, שנהרגו
בימי חורבן הבית (1761), לקבורה (1762).

ואמר רב מתנה: אותו יום שנתנו בו הרוגי

1761. כפי שמסופר במסכת גיטין [נז א], עיין
שם. והמאירי כתב, שעמד המצור על העיר שבע
שנים ולא היו יכולים לקברם, ובט"ו באב עברה
הצרה — וקברום.

1762. הקשה השפת אמת, הרי הרוגי ביתר
ניתנו לקבורה רק חמישים ושתיים שנה לאחר
חורבן הבית [כפי שמצינו במדרש איכה], אם
כן, איך אומרת הברייתא להלן שבאותם ימים
טובים, יום הכפורים וט"ו באב, היתה בת מלך
שואלת מבת כהן גדול וכו', הרי לאחר החורבן
לא היו כהן גדול, סגן, ומשוח מלחמה!

וכתב, שצריך לומר כי מה ששינוי שבת מלך
שואלת מבת כהן גדול, והיינו ביום הכפורים, ולא
בט"ו באב. עיין שם.

אמנם בהגהות נצוצי אור [על הקרן אורה]
כתב, שעיקר הטעם הוא משום שהותרו שבטים
לבוא זה בזה. ושאר הטעמים הם על דרך
"מגלגלין זכות ליום זכאי".

1763. היא הברכה הרביעית שבברכת המזון. כי
מן התורה מברכים רק את שלש הברכות
הראשונות, כפי שהגמרא במסכת ברכות [מח ב]

בלילות, ולא רק בימים — יוסף חיים על חייו (1768). כי מתוך שהלילות נעשים ארוכים יותר, צריך לעסוק בתורה גם בלילה.

ודלא מוסיף לעסוק בתורה בלילות — יסף.

מאי "יוסף"? (1769)

אמר רב יוסף: תקבריה אימיה [תקברנו אמר] (1770). כלומר, ימות צעיר, בלא זמנו (1771).

שנינו במשנתנו: שבהן בנות ירושלים יוצאות בכלי לבן שאולין וכו'.

והיינו, שלא היו הבנות לובשות את בגדי עצמן, אלא כל אחת היתה שואלת בגד

דתניא, רבי אליעזר הגדול אומר: מחמשה עשר באב ואילך תשש כוחה של חמה, שכבר אינה מחממת כל כך כמו בשיא הקיץ, ולכן לא היו בורתין יותר עצים למערכה, לפי שאינן יבשין, ויש חשש שתקנן בהם תולעת. ועץ שיש בו תולעת פסול למערכה (1766), כפי שמצינו במסכת מדות (1767).

אמר רב מנשיא: וקרו ליה [וקראו לו], לאותו יום שפסקו בו מלכרות עצים למערכה: "יום תבר מגל" [יום שבירת הגרזן]. כי באותו יום פסק החוטב מלחטוב מלחטוב עצים למערכה.

מכאן ואילך, מחמשה עשר באב ואילך, דמוסיף [מי שמוסיף] לעסוק בתורה אף

1769. כך היא גירסת התוספות. עיין שם.

1770. שאינו מן החכמים שמנדיין שינה מעיניהם בעולם הזה, וחיים לעולם הבא. רבינו חננאל.

ובערוך כתב: ודלא מוסיף, אלא ישן כל הלילה — יוסף. כלומר, מתרשל ואינו מבקש חיים. שהתורה כתוב בה "כי הוא חייך ואורך ימך".

והענף יוסף מבאר, שלפי שעתה העת ללימוד הלילה, והלימוד השייך ללילה הוא תורה שבעל פה, ודרשו חז"ל "שמע בני מוסר אביך — זו תורה שבכתב. ואל תטוש תורת אמך — זו תורה שבעל פה", ואם אינו לומד אותה, היא גורמת לו שיקבר. וזהו "תקבריה אמיה". דהיינו — תורה שבעל פה. עיין שם. ועיין עוד באהבת איתן מה שכתב בזה.

1771. ו"יוסף" הוא לשון כליה. כמו "וזכרם לא יסוף מזרעם" [אסתר ט כח]. רשב"ם שם.

שמחה כאשר גמרו לבנות את בית המקדש.

1766. הרמב"ן על התורה [בראשית פרק כ"ב פסוק ג'] כתב, שלכן כתוב בסיפור העקדה "ויבקע עצי עולה ויקם וילך", שאברהם לקח עימו עצים, ולא סמך על כך שיכרות במקום העקידה, משום שהיה פוסל לקרבן עץ שנמצא בו תולעת, ולכן לקח מביתו עצים טובים לעולה.

1767. הרשב"ם במסכת בבא בתרא כתב, שמניסן עד ט"ו באב היו כורתים עצים לצורך המערכה לכל השנה. ומכאן ואילך תשש כחה של חמה, ויש בעצים לחלוחית, ואם יבעירו אותם — יעלו עשן. ועוד, שעלולים לגדל תולעים. ואותו יום שפסקו מלכרות היו שמחים, לפי שבאותו יום היו משלימים מצוה גדולה כזאת.

1768. כפי שנאמר [דברים ל']: "כי היא חייך". וכן נאמר [משלי ג']: "כי אורך ימים ושנות חיים ושלוש יוסיפו לך". רשב"ם שם.

כהן הדיוט [כהן רגיל].

ושאר בנות כל ישראל היו שואלין זה מזה (1773).

ועשו כך, כדי שלא יתבייש את מי שאין לו. שנינו במשנתנו: כל הכלים טעונין טבילה.

אמר רבי אלעזר: אפילו אם היו הבגדים מקופלין ומונחין בקופסא, שודאי לא נטמאו, מכל מקום מטבילין אותן, כדי שלא לבייש את מי שצריכה להטביל את הבגדים.

שנינו במשנתנו: בנות ישראל יוצאות והולות בכרמים.

תנא: מי שאין לו אשה — נפנה [פונה והולך] לשם (1774), לכרמים, שהיו בנות ישראל מחוללות שם (1775).

שנינו במשנתנו: מיוחדות שבהן היו אומרות (1776) בחור וכו'.

היעב"ץ כתב, ששמא הכוונה על בני ישראל שאין להם אשה שהיו נפנים לשם, שאף הם היו שואלים זה מזה, כדי שלא לבייש את מי שאין לו.

1774. הברייתא מדגישה, שודאי לא היה זה אירוע פומבי, שכולם צופים בו ח"ו. אלא, רק מי שלא היתה לו אשה, והיה נצרך לכך, היה נפנה לשם.

1775. החתם סופר [בתשובות, חלק ז' סימן ל"ד] מאריך לבאר מימרא זו של הגמרא, וכן דברי הגמרא להלן, עיין שם.

1776. כתב העץ יוסף, שודאי שאין הכוונה

מחברתה ולובשתו. ועשו כן, כדי שלא תתבייש זו שבאמת אין לה, ומוכרחה לשאול מאחרת.

תנו רבנן: בת מלך היתה שואלת בגד מבת כהן גדול (1772), שהיא הסמוכה לה בחשיבות. כי הכהן הגדול — קרוב וסמוך למלכות הוא.

בת כהן גדול היתה שואלת בגד מבת סגן הכהנים [הוא כהן חשוב, וממנים אותו להיות מוכן לעבודה ביום הכפורים. שאם יארע פסול טומאה בכהן הגדול, יכהן הסגן במקומו].

ובת סגן היתה שואלת בגד מבת משוח מלחמה [הוא הכהן שמכריז בשעת מלחמה את ההכרזה האמורה בתורה: "מי האיש הירא ורך הלבב ילך וישוב לביתו וגו'". ונקרא "משוח מלחמה", כי הוא נמשח במיוחד לשם כך].

ובת משוח מלחמה היתה שואלת בגד מבת

1772. דרך העולם היא להיפך, שהעני שואל מעשיר. וכאן תקנו בכוונה שיעשו כך, שבת מלך תשאל מבת כהן גדול, שהיא עניה כלפיה, כדי שלא יתבייש מי שבאמת צריך לשאול בגלל שאין לו. לכן הרגילו לעשות כך, שהנכבד שואל מן הפחות ממנו, וכך לא יתבייש אף אחד מהשואלים. שפת אמת. וכעין זה כתב המהרש"א, עיין שם.

והבן יהוידע כתב, שתיקנו שהגדול ישאל מהקטן לרמוז להם מוסר, שתהיה כל אחת מסתכלת בקטנה ממנה, ובוזה תשמח בחלקה. ולא תסתכל בגדולים, שאין לה כמותם, ואז יהיה בליבה קנאה וחמדה.

1773. כך הוא לכאורה הפירוש הפשוט. אמנם

שמים], ובלבד שאחר הנשואין תעטרוננו
בזהובים. שתתנו לנו תכשיטין ומלבושים
נאים (1778).

אמר עולא ביראה אמר רבי אלעזר: עתיד
הקדוש ברוך הוא לעשות מחול (1779)
לצדיקים (1780) "מחול" לשון היקף בעיגול
הוא. שיהיו הצדיקים יושבים סביב לקדוש
ברוך הוא בעיגול].

והוא, הקדוש ברוך הוא, יושב ביניהם בגן
עדין.

וכל אחד ואחד מהצדיקים מראה על הקדוש
ברוך הוא באצבעו (1781), ואומר: "הנה

תנו רבנן: יפיפות שבהן, שבאותן בנות
שהיו חולות בכרמים, מה היו אומרות —

כך היו אומרות: תנו עיניכם ליופי, שאין
האשה אלא ליופי.

מיוחסות שבהן (1777), מה היו אומרות —

כך היו אומרות: תנו עיניכם למשפחה, לפי
שאין האשה אלא לבנים. ואם בניך יהיו
מיוחסים, יהיו הכל קופצים עליהם לינשא
להם.

מכוערות שבהם, מה היו אומרות —

קחו מקחכם לשום שמים [קחו אותנו לשם

שהיו אומרות כך כלפי הבחורים, כי זו פריצות
גדולה לבנות ישראל. אלא שהיו אומרות כך
בזמריהן.

1777. היינו כשלא היו נושאות חן בעיני רואיהן,
אזי אם היו מיוחסות, היו אומרות: אל תתן
עיניך בנוי, תן עיניך במשפחה וכו'.

1778. אפשר לבאר שכך אמרו: קחו מקחכם
לשם שמים, ואז לא תפסידו דבר. כי אם
תעטרוננו בזהובים ונתקשט, תראו שגם אנו נאות.
כפי שמסופר במסכת נדרים [סו א]: "ומעשה
באחד שנדר מבת אחותו הנזירה, והכניסוה לבית
ר' ישמעאל ויפוה. אמר לו ר' ישמעאל: בני,
מזו נדרת? אמר לו: לאו, והתירה ר' ישמעאל.
באותה שעה בכה ר' ישמעאל ואמר: בנות
ישראל נאות הן, אלא שהעניות מנולתן". וכעין
זה כתב היעב"ץ, עיין שם שהאריך.

1779. היעב"ץ כתב, שנקרא "מחול" משום
שנמחלו בו כל העוונות, ואז יתקיים "ועמך
כולם צדיקים", וישב הקדוש ברוך הוא ביניהם

ישיבת קבע וכו'. עיין שם.

והאלשי"ך כתב, דהיינו שיסדר הצדיקים
סביבו בעיגול, והיות והקב"ה יהיה באמצע, לכן
יוכל כל אחד להראותו באצבע. והכוונה, כי אז
נהיה כולנו נביאים, כי מלבד מה שתפסוק
זוהמתנו, גם היצר הרע לא יהיה בנו, כי נהיה
כולנו קדושים וטהורים, באופן שלא נצטרך
לנביא שידבר עמנו, כפי שאמרו ישראל במדבר
"ואל ידבר עמנו אלקים פן נמות", אלא בו
יתברך נשמח, כי קדושים נהיה, ולא יקראנו
אסון כאשר ידבר אלינו אלקים.

ורבינו בחיי כתב, שכוונת האגדה על מה
שמתענגים מזיו השכינה בתענוג שאין לו סוף,
כמו שהמחול הוא עגול, ואין לו ראש וסוף.
ולכן המשיל תענוג הנפשות שאין לו סוף,
למחול שאין לו סוף [הובא בעץ יוסף, עיין שם].
ועיין עוד בעיני שמואל.

1780. כתב המהרש"א: מפורש במפרשים
שהוא דבר סודי.

1781. ביאר השפת אמת, שהיינו על פי מה

אלקינו זה קוינו לו ויושיענו, זה ה' קוינו לו נגילה ונשמחה בישועתו".
 קוינו לו ויושיענו זה ה' קוינו לו נגילה ונשמחה בישועתו". והיינו, שלעתיד לבוא, כל צדיק יצביע על הקדוש ברוך הוא ויאמר: שנאמר: "ואמר ביום ההוא הנה אלהינו זה" "הנה אלקינו זה וגו'".

הדרן עלך בשלשה פרקים
 וסליקא לה מסכת תענית.

לחבריו. וראה מדרש תנחומא [פרשת פנחס, סימן י"ד] בנוסח אחר: מלמד שכל צדיק וצדיק מתנוגה מחופתו של חברו מעולה ממנו נוגה שזיוו מבהיק מסוף העולם ועד סופו. ועיין עוד בספר העיקרים [מאמר שני פרק ל'].

שאמרו חז"ל [בבא בתרא עה א], שלעתיד לבוא יהיה כל אחד נכווה מחופתו של חברו. וזהו מה שהגמרא כאן אומרת, שכל אחד מראה באצבע, היינו שלכל צדיק תהיה השגה מיוחדת, והוא יורה באצבע את אותה השגה מיוחדת גם